

A görög olympiai győztesek heroizálása

Mitikus hiedelmek, kultikus tiszteletadás

A görögök mentalitását áthatotta a versengés, az *agón* szelleme, az elsőségre törekvés. Ez az élet minden területén érvényesült, és már az *Ilias*ban kifejezést nyert: αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.¹ Ez a felfogás megmutatkozott Rómában is, a költészettől kezdve a politikán át a hadvezetésig stb. E törekvés sikere hangsúlyozottan kifejezést, megfogalmazást nyert.²

Érthető módon előtérbe került ez a szempont a sportversengés területén, sőt elsősorban itt. Van ugyan olyan felfogás, amely ezt nem is a sajátos görög szellemiség jellemzőjének, hanem általános emberi törekvésnek tekinti. Az *Ilias*ból vett idézet azonban sportvetélkedéssel összefüggésben hangzott el. S nem ismerünk más olyan ókori népet, amelynek körében, életében olyan élénk sporttevékenység zajlott volna, olyan nagy ívű versenysorozatok születtek volna. Gondoljunk egyfelől arra, hogy a Kr. e. 776-ra datálható első olympiai versenytől a Kr. u. 385-ben megrendezett, korabeli feliraton szereplő, bizonyára utolsó, 291. olympiai játékok között jóval több, mint egy évezred, több mint 11 évszázad telt el. Másfelől tény, hogy a Kr. u. 2.–3. század során a Római Birodalom területén, főként a keleti, hellénizált felén több mint 150 – részben hosszabb időn át sorozatosan megrendezett – sportverseny színhelye ismeretes.³

A görögök az olympiai győzteseket s általában a versenyek győzteseit sokféle tiszteletadásban részesítették,⁴ csodálták teljesítményeiket, s a különösen kiemelkedő bajnokokat emberfeletti tulajdonságokkal ruházták fel, istenekhez hasonlónak⁵ nevezték, eredményeiket nem egyszer isteni származásuknak tulajdonították. Győzteszobrobraikat olykor már életükben különös tisztelettel övezték, s haláluk után egyenesen csodatevő erőt, gyógyító hatást tulajdonítottak az elhunytak szellemének, segítségükért folyamodtak;⁶ hőrozként, istenséget megillető megbecsüléssel illették, nemegyszer Apollo isten jóshelye, a delphoi Pythia parancsára,⁷ amint az alábbi példákban látni fogjuk.

1. A dyméi *Oibotas* volt az első heroizált görög olympiai győztes. Oibotas, Oinias fia a 6. olympiai versenyen, 756-ban stadionfutásban aratott győzelmet.⁸ Az idők folyamán az

¹ 6,208.: „...: hogy legyek első mindig, a többi fölé kimagasló” (Ffordította: Devecseri G.) Vö. Billeter, G.: Die Anschauungen von Wesen des Griechentums. Leipzig – Berlin, 1911. 212–215. Decker, W.: Sport in der griechischen Antike. München, 1995. (a továbbiakban: Decker) 9. és köv.

² Az utóbbiakra bővebben lásd: Maróti E.: Antik Tanulmányok, 12. 1965. 33–37.

³ Harris, J. A.: Greek athlets and athletics. Indiana, 1964. (1967.) 226–227., 4. térkép. Maróti E.: Delphoi és a pythia sportversenyei. Budapest, 1995. (a továbbiakban: Maróti 1995.) 100. és köv.

⁴ Részletesebben lásd: Ebert, J.: Griechische Epigramme auf Siegern an gymnischen und hippischen Agonen. Berlin, 1972. (a továbbiakban: Ebert) 9. és köv. Lásd még: Maróti 1995. 81–93.

⁵ ἰσόθεοι. Lásd: Lukianos: Anakharsis 10. Vö. Pindaros, *O.I* 150 és köv.

⁶ Hasonlóképpen, mint később a katolikus hívők a szentekhez.

⁷ Vö. például: Fontenrose, J.: The Hero as Athlet. In: *CSCA* 1 [1968] (a továbbiakban: Fontenrose) 73. és köv. Hermann, H.-V.: Die Siegerstatuen von Olympia. In: *Nikephoros* 1 [1988] (a továbbiakban: Hermann) 144. l. 42. jz.

⁸ Pausanias VI 3,8-, vö. VII 17, 6–7, 13–14. Lásd még: Moretti, G.: *Olympionikai. I vincitori negli antichi agoni olimpici*. Roma, 1957. (a továbbiakban: Moretti 1957.) Nr. 6. 6.

akhaiok között kialakult az a szokás, hogy azok, akik indulni szándékoztak a versenyen, előzőleg áldozatot mutattak be Oibotasnak, s ha győztek, megkoszorúzták az olympiai ligetben felállított szobrát.⁹ Ez azt jelenti, hogy poliszuk első olympiai bajnokát héroszként tisztelték, támogatásért folyamodtak hozzá,¹⁰ és kultikus tiszteletben részesítették, mint például a thasosiai Theogénést.

A Periégetés közlését lényegében tényként fogadhatjuk el. Azzal kapcsolatban azonban, amit a szoborállításról és annak előzményeiről elbeszél, számos probléma merül fel. Ezekre a kérdésekre ezúttal nem térünk ki, mert támpontok hiányában nem találunk forrásközlésekkel alátámasztható válaszokat. Tárgyunk szempontjából a lényeg az a tény, amiből kiindultunk: a támogatásért folyamodás, a hála kifejezése; a hérosznak szóló tiszteletadás kialakulását nem tudjuk követni, ám az alább következő hasonló jelenségek alapján hosszú időszakra kell következtetnünk, amelyben a görögség világméretűt még erősen áthatották a mitikus képzetek, hiedelmek. Hasonló jelenségekkel főleg az archaikus korban, illetőleg a klasszikus időszakban találkozunk.¹¹

2. A pentathlongyőztes *Euthyklés*nek polgártársai a dél-itáliai Lokroi Epizephyroiban szobrot állítottak, és oltáránál havonta áldozatot mutattak be. A kezdeményezésről közelebbit nem tudunk.

Történt egyszer, hogy miközben Euthyklés követségben volt, távol otthonától, az a számár, amit korábban ajándékba kapott, visszatért korábbi gazdájához. Ez háziállatok esetében nem rendkívüli esemény. Az olimpikon ellenségei viszont arra utaló bizonyítéknak értelmezték, hogy Euthyklést korábban megvesztegették, s ezért hazatértekor börtönbe vették, szobrát pedig megsemmisítették. Az istenek ezt a méltatlan eljárást dögvésszel büntették; erre a polgárok visszaállították a győztes atlétát megillető tisztelet kifejezési formáit.¹²

Moretti Euthyklés győzelmét 488-ra, a 73. olympia idejére teszi. Viszont az 5. század eleje körüli évtizedekben diadalmaskodó, majd azt követően héroszként tisztelt olympiai győztesek mind nehéztalétkai versenyszámokban aratták sikereiket, elsősorban ökölvívásban, ezért esetleg korábbi időre kell gondolnunk.

3. Az astypalaiai *Kleomédés*¹³ riasztó és rejtélyes előzmények után, mai megítélésünk szerint méltatlanul minősítette hérosznak a Pythia.

Kleomédés, a 72. olympia (492) ökölvívó győztese a döntő összecsapás során ütésével megölte ellenfelét, az epidauroszi Ikkost. A versenybírák ezért megfosztották győzelmétől. Erre ő esztét veszítve hazarohant, ott tombolva ledöntötte az iskola tetőszerkezetét, 60 ott tartózkodó gyermek halálát okozva. Mikor polgártársai ezért megakarták kövezni, Athéné templomába menekült, elrejtőzött egy ládába, amelyet belülről bezárt. Mikor üldözői megtalálták a ládát, nem tudták kinyitni; erre nagy nehezen szétverték, azonban Kleomédést sem élve, sem holtan nem találták benne. A rendkívüli helyzetben küldöttséget menesztettek Delphoiba, hogy a jósdától megtudakolják, mi is történt Kleomédésszel. A Pythia azt válaszolta: Kleomédés volt Astypalasia utolsó hērösza (ὑστατος ἡρῶων), tiszteljék áldozatokkal, mert nem volt halandó.¹⁴

⁹ Pausanias VII 17,14. A szobrot a hagyomány szerint 300 év késéssel állították fel, a Pythia utasítására. Vö. Fontenrose 74–75. Hermann 138. l. 6. jz.

¹⁰ Erre vonatkozóan lásd Moretti 1957.

¹¹ Vö. Farnell, L. R.: Greek Herokultes and Ideas of Immortality. 1921. 365. és köv.

¹² Lásd: Moretti 1957. nr. 180., 83–84. Fontenrose 74. Kallimakhos *fg.* 84–85. (Pf.) Oinomaioi Eusebiusnál, *Praep. evang.* V. 34, l. 232.

¹³ Lásd: Moretti 1957. nr. 174., 82. Vö. Fontenrose 73–74. Poliakoff, M. B.: *Combat Sports in the Ancient World.* New-Haven – London, 1987. (a továbbiakban: Poliakoff) 123–124. 128. l. és 13. jz. 185. l. és 26. jz.

¹⁴ Vö. Pausanias problematikus elbeszélését, VI 9,7–8.

4. Az ökölvívó krétai *Diognétos*¹⁵ az összecsapás során ugyancsak megölte ellenfelét, Héraklést. Az éliszi versenybírák ezért megtagadták megkoszorúzását, sőt elkergették. Polgártársai mégis héroszként tisztelték.¹⁶ Vajon miért? Merő lokálpatriotizmusból, tekintve, hogy a győztes poliszának, szülőföldjének is dicsőséget szerez. Ne felejtjük el, hogy a legkurtább győztesfeliratokon is feltüntették a versenyző poliszát, otthon ezt el is várták. A polisz megjelölését úgy tekintették, mint az atlétának a közösségéhez fűződő kapcsolatának kifejezését. Tehát a diszkvalifikálástól függetlenül, annak ellenére tarthatták Diognétost ténylegesen győztesnek; ez azonban még nem lehetett elegendő indok a heroizálására. Poliakoff¹⁷ a gesztusban szerepet tulajdonít a helyi politika, az egyes családok befolyásának. A hőrostt ugyanis a közösség pártfogójának is vélték.

A fentiekben találkoztunk az 5. század eleje körüli évtizedekben szereplő – részben már elhunyt – versenyzők heroizálásával. E kevésbé nevezetes atlétákról a gyér forráshagyományozás és a közlések számos bizonytalansága folytán nincs módunk reális képet rajzolni. Egészen más azonban a helyzet a görög sportélet három kiemelkedő alakjának esetében, akikről már nemcsak írásos – feliratos vagy irodalmi – források, hanem tárgyi emlékek alapján is szólhatunk, az adott témakör vonatkozásában is.

5. A görögakta területek északi részén fekvő Thasos szigetén született *Theogenés*,¹⁸ Timoxenés (vagy Timosthenés) fia, aki az ókori hellén sport világának egyik legkiemelkedőbb alakja volt.¹⁹ Győzelmeit kevés kivétellel a nehézatlétkai küzdősportok területén aratta. Így első olympiai győzelmét 480-ban, a 75. versenyjátékokon érte el, ökölvívásban, miután legyőzte a dél-itáliai Euthymost, a korábbi győztest. A következő játékokon (a 476. évi 76. olympián) pankrationban győzedelmeskedett. Mindkét alkalommal *periodosgyőztes*²⁰ volt, azaz megnyerte olympiai győztes versenyszámát a delphoi pythián, az isthmián és a nemeán is, tehát a megfelelő olympiai *periodos*, ciklus négy koszorús pánhellén versenének teljes körén.

A pythián Theogenés három alkalommal győzött ökölvívásban, valószínűleg 482-ben, 478-ban és 474-ben. A harmadik esetben ellenfél nélkül, mert bizonyára senki sem mert kiállni a félelmetes híri – és testalkatú – ökölvívó ellen. Már csak azért sem, mert az összecsapások során komoly sérüléseket lehetett elszenvedni; gondoljunk csak az ujjak köré csavart kemény bőrtekerics súlyosbította ökölcspások következményeire.²¹ Így járt maga Theogenés is az említett Euthymos elleni küzdelme során: a nehéz ökölharcban ugyan győzelmet aratott, de kimerültségére hivatkozva visszalépett a soron következő pankration küzdelmeitől. A kérlelhetetlen versenybírák azonban nem fogadták el Theogenés indokait,

¹⁵ Lásd: Moretti 1957. nr. 181., 84. Eitrem, in RE VIII 1113.

¹⁶ Ptolemaios Plotinosnál, 151 B.

¹⁷ Poliakoff 128–129.

¹⁸ Így szerepel delphoi verses győzelmi feliratán; a prózai győzelmi katalóguson és némely szerzőnél *Theogenés* olvasható, Pausaniasnál (VI 11,2) *Theagenés*.

¹⁹ Pályafutásához újabban lásd: Maróti E.: A delphoi pythia sportversenyeinek győztesei. Budapest, 2000. (a továbbiakban: Maróti 2000.) 22. sz., a korábbi mérvadó irodalommal, a 106. sz. jegyzetben. Decker 133–136.

²⁰ Mező Ferenc megnevezésével „körgyőztes” volt az, aki ilyen teljesítményt ért el. A *periodosgyőzelem* mibenlétéhez lásd: Maróti E.: Antik Tanulmányok, 32. 1985–86. 1–17.

²¹ Némi fogalmat alkothatunk erről a római Museo Nazionale pihenő ökölvívót ábrázoló ismert szobra alapján; lásd újabban: Geominy, W. – Lehmann, St.: Zum Bronzbild des sitzenden Faustkämpfers in Museo Nazionale Romano. Stadion, XV/2. 1989. 139–165., 7 fényképpel. Az ökölvívó ábrázolásának hivatott elemzését adja Rudolph, W.: Olympischer Kampfsport in der Antike. Berlin, 1965. 25–26.

hanem óriási pénzbírságot róttak ki rá: I talanton (*talentum*) ezüstöt²² kellett fizetnie büntetésül. Ebből az összegből akkoriban egy egész marhacsordát lehetett venni.

Az atléta előkelő, gazdag családja²³ kifizette a büntetést, így azután Theogenés elindulhatott a következő olimpián is, ahol győzni tudott pankrationban, ahogy ma mondanánk: abban a számban is bizonyítani akart. Az olimpiai versenyeken viszont a továbbiakban nem vett részt, vagy sértődöttségéből – ami érthető volna –, vagy pedig egy Euthymossal történt megállapodásnak megfelelően. A versenyzést azonban nem hagyta abba, sőt, hatalmas számú koszorús, illetőleg díjazott versenyen indult és aratott győzelmet, elsősorban ökölvívásban és pankrationban; az előbbi versenyszámban több mint húsz éven keresztül megőrizte veretlenségét. Győzelmeinek számát delphoi verses felirata 1300-ban jelöli meg, Pausanias (VI 11,4) 1400-at említ,²⁴ Plutarkhos pedig 1200-at (*Praec. rei publ. gerendae* 12). A számadatokat illetően W. Decker hívja fel a figyelmünket arra, hogy nyilván nem egy-egy verseny végső megnyerésére kell gondolnunk, hanem a versenyek során az egyes megnyert összecsapásokra.²⁵ Tekintettel azonban arra, hogy az ökölvívásban a résztvevők száma esetenként nem lehetett nagy, nem beszélve az ellenfél nélkül aratott győzelmekről, a megnyert versenyek száma sem lehetett csekély.²⁶

Theogenés versenyzői pályafutásának befejezése után visszatért szülőföldjére, ahol sportdicsősége és családjának társadalmi helyzete révén jelentős közéleti szerepet játszott.

Versenyzői sikereire fizikai adottságai megfelelő racionális magyarázatul szolgálnak: Pausanias (VI 11,2) említi Theogenés herkulesi termetét. (A görögöknek Héraklés testalkatára vonatkozó elképzeléseiről képet adnak a herosz – zómmel csak másolatban fennmaradt – szobrai. Különbözik az istenek mitikus versenyében Héraklés birkózásban és pankrationban győzött a hagyomány szerint, ezért nevezték később azokat, akik egyazon olimpián e két számban szereztek koszorút, héraklési kettősgyőzteseknek.²⁷) A Theogenés életnagyságú olimpiai győzteszobra talapzatának felső részén található nyom alapján 210 cm-es testmagasságra lehet következtetni; talpa lenyomatának hossza 30 cm volt. Nem nehéz belátni, hogy termete, testsúlya, ereje és nyilván arányosan hosszú karjai mekkora előnyt jelentettek számára.²⁸ Már Philostratos megállapította, hogy az ökölvívásban a nagyobb termetű és nehezebb testsúlyú versenyző győzelmi esélyei kedvezőbbek (Περὶ γυμναστικής 34).

Az átlag feletti sportteljesítményt azonban a görögök emberfelettinak tekintették, ezért emberfeletti tényezőkkel magyarázták. Thasoson elterjedt az a legenda, hogy Theogenés valóságos apja nem Timoxenés, Héraklés kultuszának papja volt, hanem maga a herosz.

Theogenésnek sikeres versenyzői pályafutása nemcsak tisztelőket szerzett, hanem – amint az lenni szokott – irigyeket, ellenségeket is. Pausanias elbeszélése szerint²⁹ egy polgártársa például, aki az atléta életében nem mert szembezállni vele, halála után úgy tombolta ki gyűlöletét, hogy „minden éjszaka odament Theogenés szobrához, és megkorbá-

²² I talanton súlya 26,2 kg volt, azaz 6000 athéni drakhma.

²³ Theogenés arisztokrata származásának megkérdőjelezéséhez lásd: Poliakoff 183–184. l. 11. jz.

²⁴ Pausanias erre vonatkozó adatközlései ellentmondóak: VI 11,5 fogadható el helyesnek, VI 6,5 viszont téves.

²⁵ Decker 134.

²⁶ A résztvevők létszámának kérdéséhez lásd: Crowther, N. B.: Number of Combattants in Greek Athletic Combats. *Nikephoros*, 2. 1993. 39–52.

²⁷ Vö. Maróti E.: *Antik Tanulmányok*, 32. 2. l. 6–12. jz.

²⁸ Vö. Pomtow, H. In: Dittenberger, G.: *SYLLOGE INSCRIPTIONUM GRAECARUM*.³ (*Syll.*³) Leipzig, 1915. I. nr. 36. 39.

²⁹ A következő Pausanias-idézeteket fordította: Vekerdi J. In: *Színház és stadion*. Szerkesztette: Ritoók Zs. Budapest, 1968. 140. Újabbán Muraközy Gyula fordításában Pauszaniász „Görögország leírása” egészében megjelent, Budapest 2000. I–II.

csolta az ércet, mintha ezzel Theogenésnek tudna fájdalmat okozni. A szobor azzal vetett véget a sérelemnek, hogy rázuhant az emberre. A halott fiai vádat emeltek a szobor ellen gyilkosság címén; Drakón rendelkezését követve, aki az athéniaknak írt törvényekben kimondja gyilkosságra vonatkozóan, hogy élettelen tárgyakat is el kell távolítani a város területéről, ha emberre rázuhanya halálát okozták, a thasosiak tengerbe vetették a szobrot. Egy idő múltán azonban, amikor Thasos földje nem hozott termést, követeket küldtek Delphoiba. „A Pythia első, homályos, félreértett válasza után kivilágott, hogy Apollo döntése „rehabilitálta” Theogenést, illetőleg a szobrát. (Ne felejtjük el, hogy Apollo az istenek említett mitikus vetélkedésén a hagyomány szerint ökölvívásban győzött: így a jósdá válassza az istenségnek mintegy „sporttársa” iránti szolidaritását fejezte ki.) A tanácstalan thasosiak végül halászokat küldtek ki, akik azután kifogták és a partra vontatták a bronzszobrot. „A thasosiak eredeti helyén állították fel újra,³⁰ és áldozatot szoktak bemutatni neki, mint az istenségeknek. Hellas más vidékein és a barbárok között³¹ is sok helyen tudunk Theogenést ábrázoló szobrokról, aki betegségeket gyógyít, és a helyi lakosság körében tiszteletnek örvend.”³²

Pausanias előadását (VI 11,2–) a Theogenés tiszteletére bemutatott áldozatokról, szobra gyógyító hatásáról anekdotának is tarthatnánk.³³ Az efféle szokásokra és ilyen hiedelmek meglétére vonatkozó közléseket azonban epigráfiai adatok és régészeti leletek is igazolják. Az első támpont, a legkorábbi bizonyíték Theogenés kultuszára vonatkozóan egy delphoi felirat részlete, amely a hozzá intézett fohászt, könyörgést említi: [Θεο]γένη [ἐ]πιφανεί εὐχήν.³⁴

Theogenés héroónjának³⁵ feltárásakor Thasoson 1959-ben előkerült két Kr. e. I. századból származó felirat. Az egyik az áldozati előírásokat tartalmazza Theogenés kultuszához és egy kultikus építmény elkészítésére vonatkozó tanácsi határozat szövegét; a másik a hérosz támogatását ígéri az áldozatot bemutató és családja számára.³⁶ Utóbb a thasosi agorán 1948 és 1951 között négy 4. századi felirattöredéket találtak Theogenés győzelmi katalógusából; ezeknek a maradványoknak a szövege közelebb áll az olympiai feliratokhoz, mint a delphoihoz.³⁷

³⁰ Dion. Chrioth. XXX 22. szerint Theogenés bronzszobra a város közepén állt. Martin, R., illetve Pouilloux, J. (BCH 1940/41, 197. l. 2. jz., ill. Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos I. Paris, 1954. (a továbbiakban: Pouilloux) 64. l. 5. jz.) szerint viszont a héroón közepén. Ezt a megállapítást igazolták a későbbi feltárások, lásd: Guide de Thasos, Paris, 1968. 32.

³¹ Pouilloux 66. l. 1. jz. szerint ez Ázsiára, közelebbről Thrákiára értendő.

³² Eusebius, *Praep. evang.* V 34,8. gúnyosan megjegyzi, hogy a pogány istenek szerették a brutális erőt; Lukianos ugyancsak ironikusan említi meg (Az istenek gyűlése 12), hogy Theogenés szobra gyógyítja a lázas betegeket. Lásd még: Dion. Chrysosth. hasonló közlését, 31,95. Vö. Mező F.: Az olympiai játékok története. Budapest, 1978². 117–118.

³³ Így Hermann 75–76. megjegyzi, hogy Pausanias adatait részben nem irodalmi forrásokból méri, hanem olykor elfogult helyi „idegenvezetők” közléseiből. Fontenrose pedig (75–76.) összeállítja a heroizált atléták kultikus tiszteletének hasonló motívumait, mintegy sugallva ezzel, hogy nemegyszer hagyományos toposzokról lehet szó; azonban az idevonatkozó feliratos és régészeti adatokról, tárgyi bizonyítékokról egyaránt alig ejtenek szót.

³⁴ IG XII Suppl. 8 [1935] 425. A feliraton Picard, Ch. ismerte fel Theogenés nevét még 1939-ben, majd Pouilloux állította helyre a szöveget 1954-ben, ill. REA 76. [1952] 277–.

³⁵ Theogenés szentélye az agora észak-nyugati sarkában volt. Feltárásához lásd még Chamoux, Fr.: Thasiaca. In. BCH Suppl. V. 1979, 143–.

³⁶ Lásd: Martin, R. Bulletin de Correspondance Hellénique, (BCH) 64–65. [1940–41] 136–. + VIII tábla.

³⁷ Lásd: BCH 73. [1949] 559., lásd még: Pouilloux I 78–., továbbá IX 3. fotótábla. A fentiekhez lásd még Moretti, L.: Iscrizioni agonistiche greche. Roma, 1953. (a továbbiakban: Moretti 1953.) 54–55. l. a 21. sz. felirathoz és Ebert 121–122 a 37. sz. felirathoz.

Mindebből látható, hogy Theogenés kultuszának nyomai Thasos szigetén századokon át fennmaradtak.

6. *Euthymos*, Astyklés fia három ízben győzött ökölvívásban az olympiai versenyeken, amint azt a samosi Pythagoras alkotta szobrának talapzatán olvasható négy soros epigramma büszkén hirdeti az utókor számára.³⁸ A dél-itáliai Lokrisban, a Zephyrion hegyfoknál fekvő poliszban született atléta első győzelmét a 74. olympián aratta, 484-ben. Ezt követően vereséget szenvedett Theogenéstől, aki azonban a továbbiakban nem indult ökölvívásban, így a győzelmi koszorút 476-ban és 472-ben *Euthymos* szerezte meg.

Az idősebb Plinius szerint még életében hérosszá avatták: *consecratus est virus* – a delphoi jósda parancsára és Jupiter (azaz Zeus) tanúságtétele alapján, miután az Olympiában és poliszában felállított szobrai ugyanazon a napon villámcsapás sújtotta.³⁹

Miután *Euthymos* hazatért a lucaniai Temesába (ma Tempa), hérosznak kijáró kultikus tisztelet övezte, azt követően, hogy megszabadította poliszát a vidéket sanyargató démontól, amely évente egy-egy hajadont követelt áldozatul. A hőstett a Kaikinos, Lokroi és Rhégion határfolyója mellett történt. A közhit a folyót tartotta *Euthymos* apjának.⁴⁰ A folyók isteneit általában bika alakjában képzelték el. A helyi hiedelemnek tárgyi emléke is fennmaradt egy lokroi terrakotta ábrázoláson. Ez egyfelől a megszemélyesített Kaikinos folyót, másfelől egy szakálltalan ifjút ábrázol, mellette az [E]ϋθυμ[ο]ς felirattal.⁴¹ *Euthymos* magas kort ért meg, s nem mint közönséges halandó hunyt el, hanem eltűnt a Kaikinos folyóban.⁴²

7. Legendás ökölvívó volt az Eratidák nemzetségéből származó *Diagoras*, Damagétos fia. *Diagoras*⁴³ 464-ben, a 79. olympián szerzett koszorút ökölvívásban. A különböző versenyeken elért győzelmeiről legelőször Pindarostól értesülünk. A költő VII. olympiai epinikionjában eléggé körülményes, mitológiai utalásokkal ékesített megfogalmazásából kiderül, hogy az atléta 1–1 győzelmet aratott az olympiai és a pythói játékokon (5–17., ill. 28–31. sorok). Az isthmián 4, a nemeán 2 alkalommal győzött (81–82). Ezek szerint *Diagoras periodosgyőztes* volt. Pindaros felsorolja továbbá az Athénban, Argosban, Arkádiában, Thébaiban, Boiotiában, Aiginában, Pellénében és Megarában elért sikereit is (82–87).

Diagoras sportdinasztia megalapítójának mondhatjuk, ugyanis mindhárom fia olympiai bajnok lett, egytől egyig küzdőszámokban. Legidősebb fia, a nagyapja nevét viselő Damagétos két alkalommal győzött pankrationban, a középső fiú, Agésilaos ökölvívásban, a legkisebbik, Dorieus pedig három egymást követő olympián pankrationban, s mindhárom alkalommal *periodosgyőztes* is lett.⁴⁴ Ezzel kapcsolatban a győzelmi ódához írt scholion kiemeli: ilyen eset, hogy apa és három fia egyaránt győzelmet aratott az olympiai versenyeken, nem történt meg azóta, hogy Héraklés megalapította a játékokat. Ezt megtoldhatjuk

³⁸ Inscr. Olymp. 144., vö. Moretti 1953. 13. sz. és a 31–32. l., ill. Moretti 1957. 191. 214. l. 227. sz. Poliakoff 122–123. l. 184. l. 12. jz.

³⁹ Plin. *N. H.* VII 152., vö. Kallimakhos, fg. 98–. (Pf.) Plinius hagyományozott *semper* (sc. victor) szavát már korábban *saep*-re emendálták; ezért meglepő, hogy például Fontenrose a szöveg-hagyománynak megfelelően közli, holott nyilvánvalóan értelme szerint is téves a szöveg.

⁴⁰ Pausanias 6,6,4–5

⁴¹ Közölte Arias, P. E. In: *Siculorum Gymnasium*, 1941. 77–., ill. *Notizie dei scavi*, 1946. 146–. Különben Pausanias is említ egy hasonló jelenetet ábrázoló festményt, amely összefüggésben lehetett a terrakotta képpel, esetleg a mintája lehetett. Mindkét ábrázolás a hiedelem tartós meglétére vall.

⁴² Ailianos, 8, 18, 5. Pausanias nem jelöl meg konkrét körülményeket. Ailianos alkalmasint kombinálja a tengerbe menekülő elűzött démon és a hérosz rejtélyes eltűnésének hagyományát.

⁴³ *Diagoras*ról összefoglalóan, a korábbi lényeges irodalmat feltüntetve lásd: Maróti E.: Bajnok dinasztia az antik sportéletben. *Aetas*, 1999. 1–2. szám, 123–., különösen a 125. és köv. Vö. Maróti 2000. 37. sz. 42–., 184–200. jz.

⁴⁴ Dorieushoz lásd Maróti 2000. 51. sz. 52–53. l.

még azzal, hogy Diagoras két lányától született két unokája is csatlakozott a győztes családtagok sorához: Euklés a felnőttek (ἄνδρες) kategóriájában nyerte meg az ökölvívást, unokatestvére, Peisir(r)hodos pedig a fiatalok (παῖδες) korcsoportjában.⁴⁵

A boldog, büszke apa életének legjobb napja lehetett, amikor két idősebbik fia, Damagétos és Akusilaos egyazon napon nyert olympiai koszorút.⁴⁶

A hatalmas termetű férfiút⁴⁷ a hagyomány Hermés isten sarjának tartotta. A tárgyalt VII. epinikion 1. scholionja erről a következőket mondja: Diagorasról azt mesélik, hogy Hermés isten nemzette őt. Ugyanis amikor anyja egyszer a vidéket járta, a nagy melegben elfáradt, leheveredett és elaludt egy Hermésnek szentelt ligetben; az istenség magáévá tette őt, s ezt követően szülte aztán Diagorast, a legnagyobb ökölvívót Héraklés óta.⁴⁸

*

Szembetűnő, hogy a legendákkal övezett, kultikus tiszteletben részesített, hőrozként, félistenként ünnepelt olympiai győztesek túlnyomórészt ökölvívók voltak. Theogenés is elsősorban ökölvívásban volt verhetetlen. Egyes kutatók szerint – a hellenisztikus és a római korban – ugyan a változatos, látványos pankration lett a legnépszerűbb versenyszám; a korábbi időkben, a klasszikus görög korszakban azonban – akárcsak napjainkban – az ökölvívás nagyjainak volt a legtöbb fanatikus tisztelőjük; az alakjuk körül kialakult legendák, mitikus képzetek indítéka és magyarázata is részben ez lehetett.

MARÓTI, EGON

*The heroification of Greek Olympic champions.
Mythical beliefs – cultic adoration*

Ancient Greeks showed reverence to their Olympic champions in several ways. For instance, they often erected life-size statues for them in the Olympic grove or in their hometowns. They attributed magical power to these, making sacrifices to them, and they often attributed victories to their divine origin. From the earliest times, the following Olympic champions are known as heroes: Oibotas – running (756 BC ?), Euythycles – pentathlon (probably in 488 BC), Cleomedes – boxing (492 BC), Diognetus – boxing, too. Most cultic significance is associated with Theogenes of Thasos, who won in boxing in 480 (BC) and in professional wrestling in 476 (BC). He did not find his match in boxing for 22 years. According to legend, his father was no one else but Heracles. At his cultic shrine in Thasos, objects and inscriptions related to sacrifices made in his honour were elevated. Diagoras of Rhodes, who also won in boxing, in 464 BC, was famed for being a descendent of Hermes.

⁴⁵ Győztesszobraik egy csoportban álltak, egymás mellett az olympiai ligetben. Az elveszett szobrok helyének azonosítását a fennmaradt feliratok segítik. A témához újabban lásd: Herrmann 143., 36. jz. Decker: *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike* 3. Stuttgart – Weimar, 1997. 510.

⁴⁶ Az esetet elbeszélő forrásokban több téves közlés áll; így Pindaros, *Ol. VII. Schol., Inscr. A., Gellius I 5,3*; vö. Maróti 2000. 195. jz.

⁴⁷ Pindaros 27–28. sor: *πελώριον ἄνδρα*

⁴⁸ Vö. Pind. *Ol. VII. Schol. Inscr. I A, a. c.*, p. 196, 199. (DR.)